

نەھىيىە لەپىدە 15 غۇرۇشى.

سەنەتكى پۇستە ئىلە 7,5 لىرا .

(اجنبى مەلکەتلىرى يېھىن 7,5 دولار).

ابونە راعلان ابىلىرى اېھىن استانبول بۇوستە

صەراجىت ايدىلىرى .

يازى اېشىنىڭ مرجى آنقرە سەزىدى.

خەلەك

ادارە مرکزى :

استانبول، جادەسىنە آنقرە
آنقرەدە، معارف امېتىكى يانشىدەكى داۋە

استانبول بۇرۇسى :

آنقرە جادەسىنە 87 نومۇدە
داۋە مەنھۇصىسى

صايى : 89

4 نجى جلد

آنقرە 9، آغستوس، 1928

مصاحبه

خېپىم

پاشازادەلردن، زۇپەلردن فرقى اوڭىيا جىقدەر.
بۇنك اوكتىن آلمق لازىمىز . فقط ناصىل ؟
برىگە بىلەمىلى يىز كە چوجوق باباو آنەنکەن صورتە
تىصرف ايدە بىلە جىكى « بىرمال » تلىق اولونماز.
بابا و آنە چوجوغۇنە ئىستەدىكى تلقىنى يامىغە ،
ئىستەدىكى الارە تۈدىيە مأذۇن دىكىلەر . ابوبىنڭ
چوجوغۇنى يېتىشىدىرىمكىدە معىن وظيفەسى واردە.
بۇو ظيفە ، چوجوغۇك ياشاياجىنى مىلى بىحيطىن
اوزاقلاشىرىلا سەنە و اونك قوتلى ئىنسان اولارق
يېتىشىمە سەنە مانع اولىغە مساعىدە ايدە منزە چوجوغۇنى
ايچىن بويىلە زەھارلى بىر بىحيط خاضۇلابان بابا و آنە
اطرافىق تېبىيە حىيلە قارشىلاشىلىدەر . بويىلە بىر اخلاقى
حساسىتىدىر كە هەنارىنى بىر صورتە ياكلىش بولە
كىدەن بابا و آنەنە دوغۇرۇ يولە سوق ايدەر ،
چوجوقلىرى قورتارىر .

بو آداملىرى قارشى دائىما ماضىي كۆستەرلىلى
يۇزلىرىنى « قارشى شۇنلارى دە ملى يىز »، « افندىلىرى
دونىنى قوناقلىرى چوجوقلىنى دەن بۇمەلکەت وانسانلىق
نەخىر كوردى كە ياورولۇكىزى عىنى صورتە
يېتىشىدىرىمكە چالىشىور سىكىز ؟ بىك اوغلى بىحصۇللارنى
ناصىل اوكتىزە آلىپۇر ، ناصىل چوجوغۇنگىزى
اوئۇرە تىسلیم ايدىپۇر سىكىز ؟ چوجوقلىنىكىزە
لسان اوكتە تىكىمى ئىستەپور سىكىز ، اونك مختلف
يولى واردە . نهایت بۇندە چوققۇق امىتىجىل اىتىك
ئىستەپور سەكىز ، مەكتىبلىك بويۇلادە كى تدرىساتىندىن
مەنۇن دەكاسە كىز ، چوجوغۇنگىزى بىر اجنبى مەلکەتىدە كى
ايى بىرغا ئۇلە يانە كوندرەرە بىلەپور سىكىز . چوجوق
اورادە ھېيچ اولماز سە مدەن بىر ئاڭلە ياشايىشنى
و تىرىيەسەن كورور ، مىلى بىحيطىن اوزاق اولىغە

بىلەپور لە . غرب مەدەنلىكە تىمس كۆزلىرى
قاپاپشىرىمىش ، هەنە بەنە سەنە اوپورسە اوپۇسون
چوجوغۇنى بىحيطىن اوزاقلاشىرىمەق بىر مەعرفت
تلىق اوپۇن شىدى . سوڭ يېكىمى سەنە دەنرى كېرىدىكىمز
انقلاب بۇ ذەنەتىلە مىجادىلە ماھىتىندە اوپۇنلىقى خالىدە
امع التأسىف حالا بعض قافالرە ھېيچ بودە كېشىكلىك
و وجودە كىتىرەمە مەشىدر . اسکى پاشا قوناقلىرى
سونىدى ، شىمىدى بىر بارچا قازانچى يولىندە اوپۇنلار
عىنى قوناقلىرى روم ، يەودى سەرپەللىلە ،
اورادە حكىم سورەن دوشۇنچە طرزىلە احىا
ايىمكە قالقىورلار .

نم كوردىكىم روم قادىنلىقى چوجوقلىرىنىڭ
صرىبىسى اولارق اوينە صۇقان باناو آنەنڭ ابتدائى
تىرىيە مەلولەن واقف دىكىلەر . سەرپەللىقى
بۇقادىن قۇنۇشدىنى ئوركەپەلە زەھارلى ياور و جىلىرىك
شىوه سەنى بوزۇپور ، بىيانى طورى اىلە چوجوق
اوزىزىنەڭ فەنلىرى ئاپىپۇر . بۇ كامقاپل چوجوقلىر
بىش اون كەمغايت بوزۇق فرانسزجە اوكتە تىرىيە
نەممەت عد ايدىلىپور . بى بابا و آنە اون كەم
فرانسزجە اوكتە تىكى ئىچىن چوجوغۇنى بويابانچى
روھلى ، معلوماتىزى ، ماهىتى بىھەپلۇق قادىن الله
ناصىل بىراقىپورلار ، حىرت ايدىپۇرم .

بو حال منفرد دىكىلەر . غرب مەدەنلىقى تىشىل
ئامى آلتىدە كور بى حرکتەنەن نوع انسانى
و ملى مەفكۈرەلە . آتىغە اوزەن يىكى بىز مەرە
تشكىل اىتىكىدەدر . بۇ زەمرەنەن يېتىشىرىمەجى
يارىنىڭ چوجوقلىرى بروقت بىك اوغلى قالدىرىملىنى
دولدوران بىنسىز ، معلوماتىزى ، قوزموپولىت

كېن كون بى آرقاداشىمە استانبولك مىسیرە
مەخلۇرنىن بىرىنە كىتمەشىم . او طوردىغىم يېك
جووارنە ئىكى سەمەپلى چوجوق اوپىنایورلار ،
قوشۇپورلەر . ارقەدە آفاج دىيىندەن بىرسىن
اونلارى چاغىرىدى :

— هادى مادمازەلەك يانشە كىدىكىز ،
اورادن آيرىلمايىكىز ! چوجوقلىرىڭ طېبىي
حركەت و نىشەنەن مەحرۇم اىلەين بى اخطار جانى
صىقىمشىدى . آنەنکە چوجوق اوزىزىنە كى بۇ
فالىدە سەرتىخىمنىن مەتاۋىر اولىم . يانمەدە كى ارقاداشىمە
شەكايىت ايتىم . ارقاداشىم بى ماڭلەپى طانىپور مىش ،
آكلاتىدى : بوايىكى سەمەپلى چوجوغۇك تىرىيەسى
مەكىر آفاج آلتىدە او طوران والىن كېن او تلىرى
چىكىنە مەكلە مەشغۇل او لان مادمازەلە مۇدۇع ايمىش .
بابا و آنەنە كويى چوجوقلىرىنى ئىي بافق ئىچىن
بۇ قرق بىشلەك روم قادىنلىقى بولىشلار ، بۇ واسطە
اىلە فرانسزجەدە اوكتە تەجكىلىرىم . مادمازەل
دە نىلىن ماهىتى بىھەپلۇق بۇقادىنلىن چوجوقلىرىدا ئىي
اعتىادىلر تولىدىنى و يۈكىشكەستەدارلار كەشاف ايتىدە
يرمكى بىكەپورلەم . چوجوغۇنى بىك اوغلاندىن تدارك
ايدىلىش سەرپەللىقىنى بىھەپلۇق و قىتىلە استانبولك
ساختە آرىستو قراسى مەنسىوبىرى ئىچىن مودا
ايدى . بويىلە بويىن چوجوقلىرى ئىچىنە توركىلىكىنى
وانسانلىقى مەخافىظە ئىتىش اوپانلىرى بىن طانىپاپورم .
بۇ نوع تىرىيە، ھېيچ بىمەفكۈرە، مەقدس ھېيچ
برەشى طانىپاپان زۇپەپە و بىنسىز ، زەھارلى ئەخلىقلىر
يېتىشىرىدى . او زەمان چوجوقلىرىنى بى يابانچى
ورۇھلىرى اعتبارىلە ملۇت قادىنلىرى تىسلیم ايدەنلەر
برانسانىدە ، بىر تۈرك و ئەنداشىنە آرالانجق او صاف

تورکستان خصوصیہ ساہت

قویونلرینه تصادف ایتشدر . اساساً بونلرک موجودتی اوں او چنجی عصردہ آسیادہ سیاحت ایتش اولان (مارقوپولو) طرفندن کشف ایدیلشـدی . بو قویونلرک بویونزـلری دیکر اهلیلرندن چوق بـیوکـدن . آٹی عصر اول مارقوپولو ، بو قویونلری شو صورتـه تعریف ایـدیـسـور : « بـونـلـرـوـ بـیـوـکـجـهـدـهـ یـاـبـانـیـ قـوـیـوـنـلـرـدـرـکـ اـوـزـوـنـلـقـلـرـیـ آـٹـیـ (آـلـ آـیـاسـیـ) در . » بو (آـٹـیـ آـلـ آـیـاسـیـ) نـکـ 5ـ قـدـمـهـ مـسـتـاوـیـ اـوـلـدـیـنـیـ تـخـمـیـنـ اـیـدـیـلـکـدـهـدـرـ .

هـیـئـتـ سـفـرـیـهـ ، بو سـیـاحـتـ اـثـاـسـنـدـهـ ، پـاـكـ بـیـوـکـ مـشـکـلـاـتـهـ مـعـرـوـضـ قـالـمـشـدـرـ . هـیـاـلـاـیـاـیـوـلـلـرـنـدـهـ آـرـاـبـلـرـکـ بـیـوـرـوـمـسـیـ مـمـکـنـ اـوـلـمـادـیـنـیـ کـبـیـ بـرـجـوـقـ بـیـرـلـدـنـ حـیـوـانـلـرـ بـیـلـهـ کـچـہـمـمـکـدـهـدـرـ . قـاطـیـلـرـلـکـ کـچـمـیـ اـیـچـیـنـ . قـارـلـرـکـ اـیـجـهـ اـرـیـمـسـیـ لـازـمـ کـلـکـدـہـدـرـ . بـونـکـ اـیـچـیـنـهـیـتـ بـیـرـلـیـلـرـدـنـ بـرـجـوـهـ حـالـلـرـ طـوـقـشـ . وـاشـیـالـرـیـنـیـ بـونـلـرـ وـاسـطـهـ سـیـ نـقـلـ اـیـتـدـیرـمـشـدـرـ . تـہـلـکـہـنـکـ اـکـ بـیـوـیـکـ (جـیـعـ) لـرـدـهـ اـیـدـیـ . اوـخـوـالـیـدـهـ ، بـالـخـاصـهـ اـیـلـکـ بـہـارـدـهـ ، جـیـغـلـرـ مـبـذـوـلـرـ . بـرـجـوـقـ بـیـلـیـلـرـ بـوـنـلـرـ کـآـلـتـنـدـهـ قـالـارـقـ تـلـفـ اـوـلـشـدـرـ . سـیـاـجـلـرـ دـاـغـلـرـدـنـ بـیـوـکـسـکـلـرـ دـوـغـرـ وـ چـیـقـدـجـہـ بـرـبـیـنـکـ عـکـسـیـ ، اـیـکـ

باـشـلاـيـارـقـ (سـرـینـاـغـارـ) (کـیـلـکـیـتـ Gilgit) . وـکـاشـغـارـدـنـ کـنـ بوـ تـدـقـقـ یـوـلـیـ (تـیـانـ شـانـ) (Tien shan) دـاـغـلـرـیـ وـمـشـہـورـ (تـورـفـانـ) خـراـبـلـرـیـ تـقـیـبـ اـیـدـرـکـ جـنـوـبـیـ سـیـبـیـرـیـادـہـکـ (بـیـسـقـ) قـصـبـہـسـنـدـہـ نـہـایـتـ بـولـورـ .

ہـنـدـسـتـانـدـہـ (کـشـمـیـرـ) کـشـمـیـرـ کـچـکـدـکـنـ

بالـکـ تـورـکـسـتـانـ خـصـوـصـ یـاـبـانـیـ قـوـبـوـرـهـ

صـوـکـراـ ، دـائـمـیـ قـارـلـرـهـ اـورـتـلوـ ، (هـیـاـلـاـیـاـ وـقـارـاقـورـومـ) یـوـکـشـکـ دـاـغـلـرـیـنـکـ بـرـ طـرـفـنـدـهـ بـرـ قـطـعـهـ وـارـدـرـکـ (اـورـتـاـآـسـیـ) اـسـمـیـلـہـ مـشـہـورـدـرـ . بـورـاـدـنـ کـوـزـمـلـ دـاـغـلـرـکـ آـرـقـاسـنـدـہـ قـورـقـوـنـجـ بـھـرـالـرـ وـمـخـصـوـلـدـارـ (وـاـحـدـلـ) وـارـدـرـ . اـیـشـتـهـ بـورـآـسـیـ تـورـکـلـرـکـ اـیـلـکـ وـطـنـیـدـرـ . غـرـبـ قـسـمـیـ رـوـمـ اـدـارـہـسـیـ آـلـتـنـدـهـ بـرـ جـمـهـورـیـ اـوـلـانـ بوـ غـزـیـزـ اوـلـکـنـکـ شـرـقـ طـرـفـ خـیـنـیـلـرـکـ النـدـهـ خـصـوـصـیـ بـرـ اـدـارـہـیـ تـابـعـدـرـ . چـینـجـہـ (یـکـ اـیـالـتـ) مـعـنـاسـنـہـ کـلـنـ (سـینـ کـیـانـغـ sinkiang) اـسـمـیـ طـاـشـیـرـ . اـیـلـکـ دـفـعـہـ چـینـدـنـ رـوـمـیـہـ نـقـلـ اـیـدـیـلـنـ اـیـکـ ، (تـورـکـسـتـانـ چـیـتـیـ) نـامـیـلـہـ بـادـ اـیـدـیـلـنـ بوـ سـاـحـمـنـکـ بـوـلـارـخـ تـقـیـبـ اـیـشـدـرـ .

بوـ بـیـوـیـکـ اـوـلـکـنـکـ شـہـالـ قـسـمـیـدـنـ (تـیـنـ شـانـ) اـسـمـنـدـہـ کـہـاوـیـ دـاـغـلـرـ کـرـ . بوـ دـاـغـلـرـدـهـ ، جـشـیدـ جـشـیدـ ، جـیـلـانـ وـکـیـکـارـهـ تـصادـفـ اـیدـیـلـرـ . تـدـقـیـقـ ہـیـئـیـ ، چـیـنـ تـورـکـسـتـانـکـ جـنـوبـ غـرـبـیـسـنـدـہـ وـرـوـسـ تـورـکـسـتـانـکـ جـنـوبـ غـرـقـیـسـنـدـہـ بـولـونـانـ (پـامـیـرـ) بـیـلـالـنـدـہـ ، دـنـیـاـنـکـ اـکـ کـوـزـمـلـ بـیـانـیـ کـوـرـکـسـتـانـہـ بـولـانـاـهـ چـیـوـانـہـ بـیـوـہـ لـزـنـہـ

صـوـکـ زـمـانـلـرـدـہـ انـکـلـیـزـ وـ آـمـرـیـقـاـنـیـ کـاـشـفـلـرـ اـورـتـاـ آـسـیـادـہـ (تـیـانـ جـیـنـ) دـاـغـلـرـیـ حـوـالـیـسـنـدـہـ آـیـرـیـ ، کـشـفـیـاتـ وـ تـدـقـیـقـاـنـدـہـ بـولـوـنـشـلـرـدـرـ . بـوـنـلـرـدـنـ مـیـسـتـرـ (اوـوـهـنـ لـاـتـیـمـورـ) (lattimore) دورـتـ آـیـلـقـ سـیـاحـتـ اـثـاـسـنـدـہـ آـوـلـجـهـ چـوـلـ طـنـ اـیـدـیـلـانـ ، بـرـ سـاـحـہـ وـقـیـلـهـ بـرـ مـوـنـغـوـلـ سـرـ کـذـشـتـجـیـسـنـکـ مـسـتـقلـ بـرـ حـکـوـمـتـ تـشـکـیـلـ اـیـتـدـیـکـیـ کـوـسـتـرـہـ اـیـزـلـرـ تـصـادـفـ اـیـتـشـدـرـ . بـوـ حـکـوـمـتـ ، مـوـنـغـوـلـ حـکـمـدارـیـنـکـ (Urga) دـنـ کـانـ جـاـسـوـسـلـارـ اـنـدـہـ جـانـ وـیرـمـسـنـهـ قـادـارـ دـوـامـ اـیـتـشـدـرـ . بـوـ کـوـچـوـکـ حـکـوـمـتـ خـدـودـیـ دـاـخـلـنـدـہـ مـدـنـیـ ، غـیرـمـدـنـیـ - خـارـجـدـہـ کـیـ دـنـیـاـنـ ہـیـچـ بـرـ مـعـلـوـمـاتـ مـوـجـوـدـ دـہـ کـیـلـیـنـ . اـوـنـلـ اـورـاـدـہـ هـرـ شـیدـنـ ، تـکـامـیـلـہـ تـجـرـیـدـ اـیدـیـلـشـ بـرـ حـالـدـہـ یـاـشـامـقـدـہـدـرـلـ .

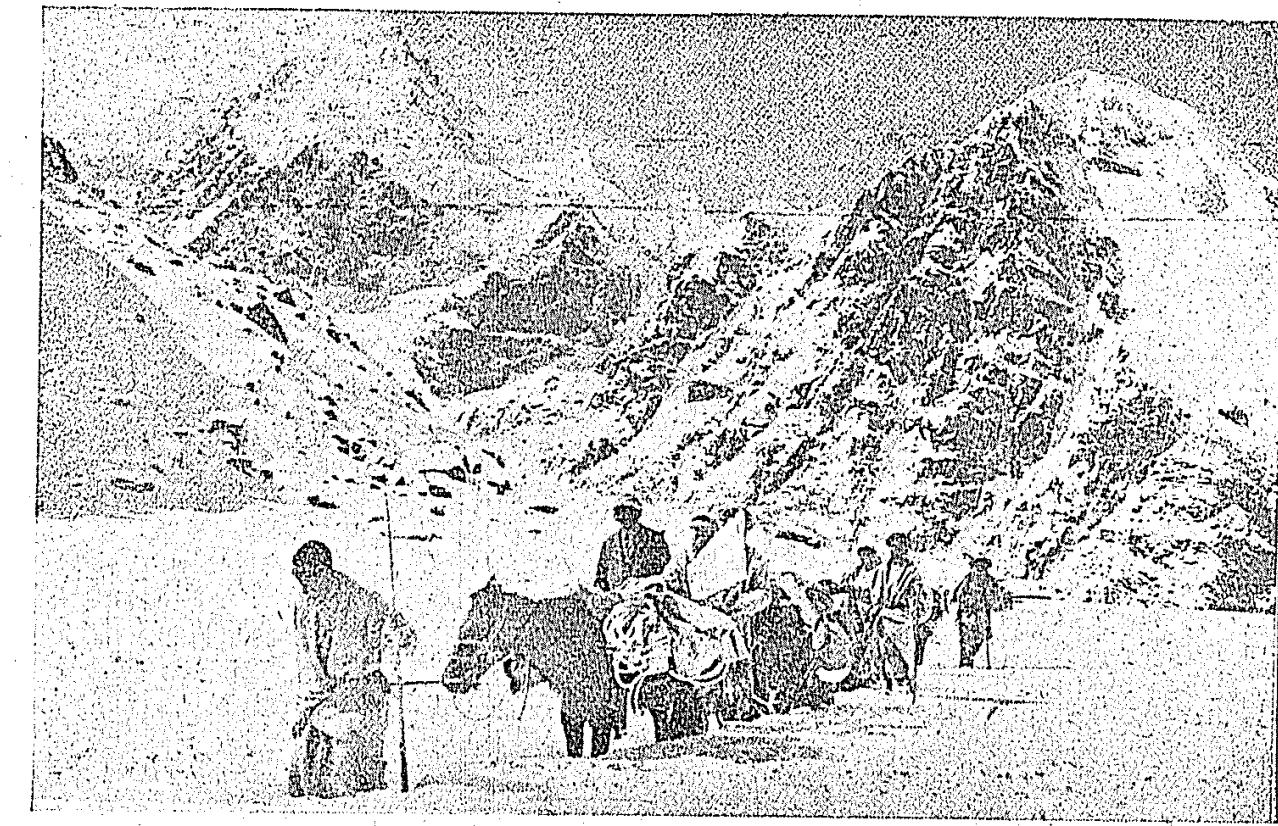
اورـتـاـ آـسـیـادـہـکـ اـوزـ آـنـاـ یـورـدـیـ حـقـنـدـہـ بـرـ اـصـلـ قـیـمـتـیـ مـعـلـوـمـاتـ وـیـرـمـنـ ، صـوـکـ دـفـعـہـ آـمـرـیـقـاـلـیـلـرـ طـرـفـنـدـنـ بـیـلـیـلـانـ بـیـوـیـکـ تـدـقـیـقـ سـیـاحـتـیـ دـرـ . بـوـ سـیـاحـتـ (7900) مـیـلـ اـوـزـوـنـلـغـنـدـہـ بـرـ سـاـحـہـ دـاـخـلـنـدـہـ بـیـلـیـشـدـرـ . هـنـدـسـتـانـکـ شـہـالـ غـرـبـیـسـنـدـہـ (اـینـدـوـسـ) نـہـرـیـ مـنـبـعـلـرـیـ جـوـارـنـدـہـ بـولـونـانـ (رـاـواـپـینـدـیـ Rawalpindi) شـہـرـنـدـنـ

کـوـرـکـسـتـانـ کـبـیـ مـارـلـاـیـاـہـ بـرـ کـیـلـ

و شورادن بورادن صیزان صولری ، اوقدار شایان استفاده بر شکلده تقسیم ایتمشلر که حیرت ایمه مک مکن دکیلدر . ذاتاً یاغموری آز اولان بوجوالیده ، حیائی ، باشقاء درلو قازانمک ممکن ده کیلدر .

قارا قوروم سلساله لرنده یوجی متادی دولا -
میاجلی پاتیقالردن دولا شبمق مجبوریتنده در .
بو داغلق آراضیده ؟ اوچوروم کثارلرنده ،
تهله کھلی یورو ییشلردن صوکرا ، اووزون بر
اینیشه تصادف ایمک ایچون اعوجاجلی برو قوش
چیقیلیر ، یکی برو چیکدە دیکله نمک ایچون ، دار
بوجازلر چیلیر . فقط یولانه ، سیر ایدیلن منظره
اوقدار کوزه لدر که ، قارلى شاهقه لرک عظمتی
بوتون بر کونلک یور غونلنى تلافی به کافی کلیر .

نورکستانه چینیمه (Mintaka) قدم ارتقاعنده (15450)

تھاسکه قارشیسندہ بولونیورلردى : آیاقلرینك دوکماسی ؟ کونشک یوزلرینی یاقلاسی . (4500)
مترو ارتقاعنده سیاحلردن بر قسمنک هر ایکی ایاغى ده دوکشىدی . نیم شفاف بوز کتله لری اوزرنده پاریل پاریل یانان کونش شعاعلری بر طرفدن کوزلری قاماشدیردینى کې یوزى کونش یاقلاسندن مخافظه ایچون مندیل قوللانمک مجبوریتی حاصل او لوپوردى . طبیعت، (Gilgit) کیلکیت ده کی تورکلری اروا واسقا مهندسى او لارق يتشدیر . مشددر . بوراده کویلر ، اوته بری يه ، بنک بنک سیز پیلەش ، طاشن و کزچىدن یا پیلەمش قولوبەلردن عبارتدر ، کوز آلا بىلدیکنە ، مینى مینى کویلر او زانىن کیدر . خلق ، دوروب دیکلەنمە بىلمەین بر سئی ایله بورالرە اوافق صو قاناللارى یا پىشلر

نورکستانه چینی : یلمىز وابسى ساکنارى

• پامير) حوالىسندە صيق صيق (یاق) لره تصادف ایدیلیر . (یاق) بو حوالى يه مخصوص اووزون تویلى بىنوع اوکوزدر . يوك طاشىمقدە قوللانىلir . چوق متحمل برحیواندر .
کاشغر چیلە کەن صوکرا آزابالر ايشلە .
بىلە جىڭ يوللار باشلامش دىمکدر . بوراده قوللانىلان آزابالر ایکى نوادر : آرابا و ماپا (mapa) آزابالر بىرم اوکوز آزابالرىنە بىکزىرە ایکى تىكىلەنلى دىر . بشن حیوانلە چىكىلir . بىر حیوان اورتايى قولور . دىكىر دوردى ايكىشىر ، ايكىشىر اوکە قوشلۇر . (ماپا) لر داها دار و داها او فاقدىر . اوچر حیوان طرفىن چىكىلir .
و آزابالردى داها سرىيەدرلر .

نورکستانه : بـ ھول منظەسى

کاشغىردن آقصو يه قادر سياحت، كېچەلرى
اجرا ايديلىر، بىر دفعە، جول حالىدە بولۇنان
بو حوالىدە صىحاقلى تىحملەرسا در. صوڭرا
سىنكلار و سىورى سىنكلار او قادر مېنىۋەزكەدە
بو قۇركىچۇ ملىي كوندوزلىرى سياحتى ھەنھەن
امكانىز بىر حالە كېتىر. كوندوزى، سياحلەر،
بىرم خازىلەر، بىكىزەين، كاروانسرايلەر دېپەرلىر.
اراضى چوق يۈرەدە قۇملۇقىر. اوتهدە بىزىدە
(ئەرەندى) آغاچلىرىنە ئصادف ايديلىر، (آقصو)
نەرنىدە نەلىيات، چوق دفعە، صو اوزىزىدە
يائىلىر. (آقصو) دە پاراد كىشىدىرىمك مىخۇرىتى
واردر. هەندىستاندىن كوموش (رۇپىھ) لرلە كان
سياحلەر، كاشغىردا بونلىرى (ئاشغۇزتاھل tael)
ايىلە مبادله ايىرلەر. بونلىك ھەربى (45) غىروش
قىمتىدە درلار.

طور فامىنە قادىن بىيىلىرى

جەت شوراسى در: ئصادف ايدىلىن تۈركىلەك
و قىرغىزلىك چوغۇ اسلام اولدىيەن حالىدە آزىزىدە
(تعدد زوجات) ئصادف ايدىلەمىسىدەر. اسلام
دىننىڭ عىبرىدىن بىزەيدەكار كېتىدىكى بو فناعادىتك
آسيادەكى عىقداشلىرىز آراسىندا تحرىبات
ياپامى بىزى نەقادار مۇنۇن اىتسە يېيدەر. سياحلەر
 يولىدە ئصادف اىتىدەكارى (روزكار و صوپىك يائىلەنى)
قرون و سلطانى بىر شەھەر) دەن حىرتە بىتى ئەيدىيورلۇر.
يوكىك، كىنىش بىر تېھنىك اطرافنە بىنا ايدىلىشىن
اسكى بىر شەھەر اصورايدەم. دىوازلىرى، قوەلەزى،
استەكمەك و سورلىلە بىر قرون و سلطان شەھى.
بر طرفىدە كىنىش چام او رمانلىرى او زانىش.
بومىستە حکم شەھەر اورتە آسيادە ئصادف اىدەپلىز.

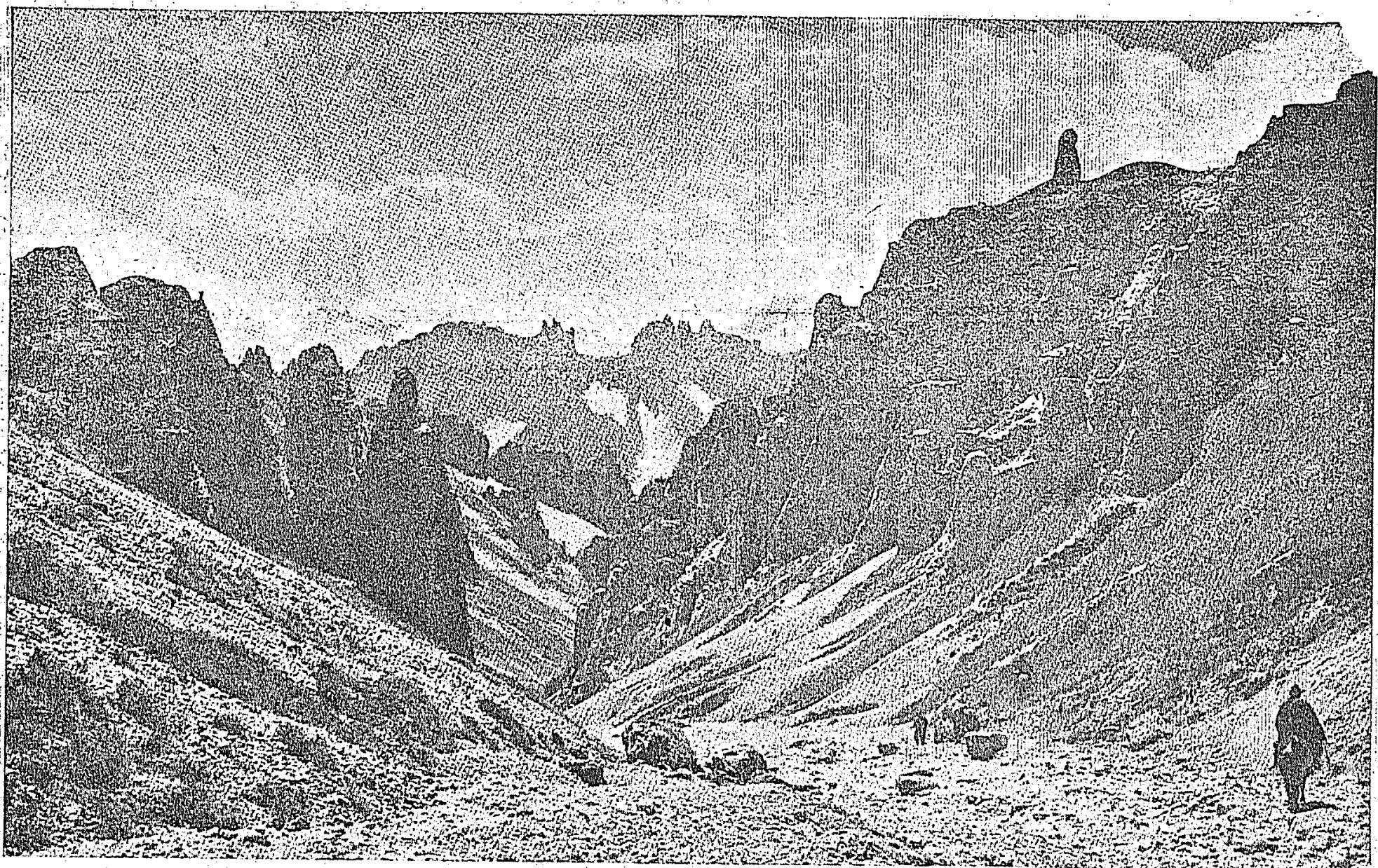

طور فامىه راپسى، الڭ منحە ئاراضىمىزدا.

(آقصو) دە بۇ پارالىز كېمىز. بونلىك يېينە
(تېھۋافو tihwafu) تائەللارى دىشىن پارالرقۇ للانىلىر
بونىرىدىن باشقا ئېپراطورلۇق روسياسىنىڭ بىش و اون
روبلەك آلتۇن پارالرى دە بۇ حوالىدە چوق
رەغبەتىدەدر. اساساً كۆچىبە حالىندا بولۇنان اھالى
كاغدۇپارالىدە زىيادە آلتىن و كوش مىس كۆكتە
رۇغبەت اىتىكىدەدز.

سياحلەر، بۇتون يول بويىجە، تۈركىلەك مسافر.
پورىلىكىدىن بويوك سەتايىشلە بىتى ئەيدىيورلۇر.
قلاغۇزلىرى مەدرىھىم، رو سىجە چىنچە و ھەندىجە يە
واقف بىر تۈرك اولوب آمىرىقالىلىرى، سىجە
و مەلۇماتىنداكى و سەعتە چوق مۇنۇن اىتمىشىدە.
ھىئەت سەفرىيەنڭ الڭ زىيادە حىرتى جىلب اىدىن

ئەنفرىدە يازما بىرى

تۈركىستان چىنىدە اسخاتىرى مۇرىھ بىكىنە بىر ئۆلۈم مۇھىسى بىر كېيدى

بۇلونان، (قانیون) لىرلە اوزانىشىدر. درىن، وقوتلۇ صولر، ياتاقلىنى آشىندىرىم آشىندىرىم، ايکى طرفالىرنىدە، طبىقە طبىقە يوکسەلن واوزانىدە، باشقما باشقما منظرەلر كۆستەن يوکسەك سەدلر، ياخىشىلدە كە بۇنلاركى ھېيەت مجموعەسى بو (قانیون) لرى تشكىل ايدىسۇر. ياز موسمىدە كۆپورەرك آقان جوشقۇن صولر، بوغازى چىلىمىز بىر حالە كىتىر. بوغازكى يوقارىسىندە كى قورقۇنجى اوچۇ، روملار، نهایت نقطەلەرنىدە (شىطان منارەلى)، دىنلىن اشکالات مۇھىسى شىكلەر عرض ايتىكىدە در. چىن تۈركىستاننىڭ بىر چوق نەھرلىرى دار، وسرىعەدر، دىبىلزى، بويوك چاقىللەرى و چاقاق، طاشلىلە آشىنە آشىنە چوق كىسىكىن، كىرىنلى، وچىقىتىلەن حاصل اتىشىدركە، بۇنەرلى چىپلاق، آياقلە كېمك چوق كوجىدر، كاشغۇر كە جنومندە بۇلونان (كىزىز Gez) شهرىنى ياز سىللەرى اشاسىندە، كېمك مىكىن دە كىلدر. (كىشمەر) دن (كاشغر)، كىتمك اسستەيىلەن يىدى كېمىلى بىر داغاغ بولنى تعقىب ايتىك مجىبور ئىتنىدە قالىر. هىمالايا وقارا قورۇم داغلىرىنىڭ قابىل مىرور، قىسىملەرنىدە، اورا اهالىسىنچە (ئات) دىنلىن،

وادىسى) نىم ئاك منحىط بىر دە كىز سەطىجىندىن 980 آياق آشاغىدە در. بۇرادىن شەمال دوغۇ دوغىرى كېدىلىرىسى (تۈرفان) شهرىنە تصادف ايدىلر، منحىط ساحەنەك نەھايىتلىرىنى دوغۇ بىر چوق قويولۇر، راست كلىنir. بىر قويولۇ تقرىباً (50) آياق درىنلەكىدە در. ايجىلەرنىدە كى صول آجى او لمابوب اىچىمە يە صالحەر. دىمك كە سەطىجىدە قلوى موادى حاوى اولان طوپراق آشاغىلەر، اينىلە كە تبدل ايتىكىدە در. منحىط ساحەنەك اشاغى قىسىندە آجى صوپى حاوى بىر كول واردە كە ھىيچ بىر يە دو كولىز. كونشىك حرارتى آلتىندە يازىن قورور كىلدر.

تۈركىستان چىنىدە داغلار آراسىندە كى بوغاز لىك منظرەسى حقىقە مەختىمەدر. (20000) (25000) قدم يوکسەكلىكىندە يالچىن داغلارك آراسىندە اوزانوب كىدەن بويكىدىلر، بالخاصە، بەاردمە، قارلى ياماجلىلە، طبىعتىك كوزەللە، صنعتىك شاه ائرلەرنىدەر. هەلە غالاسىھەل [جەمودىھ] بىر منطقەدە كى اورىزىنىڭ منظرەلرە آرى بىر كوزەللەك ويرمكىدە در. (ھۇنزا Hunza) بوغازى ئاك كوزەملە نۇنەرلى جاھىن مەتحىدە آمىرىقادە دە كىز دىنلىن (بىر لوط) وادىسى در. (تۈرفان

فقۇط بۇ بىر شهر دە كىلدر. بىر داغاغ اوزرىنە روز كارك وصولر كە يادىنى ئىشكارلىدىن عبارتىدە، طبىعتىك بوايىكى قوتلى عنصرى بىتىپەدە كى قايالىك كەوشەك ونسىبە يوموشاق قىسىملەرنى اوصورتە شىدر كە بۇندىن اورتا دور مۇھىسى بىر شهر تاسى ميدانە چىقمىشىدە، داغلەك بىر جەھەسندەن يەنلى زمان بىقايلار، صىقىق بىر جام او زەمانى منظرەسى عرض ايدى.

سېياحلەر، مختلف يىلدە، مونغۇللىك ھبۇملىرىنە معروض قالمىشىلەر دە. ذاتاً مونغۇللىز او حوايىدە چاپولجىلىقلە معىشىتلەرنى تائىمەن ايدىلر، بىخوانلى يە بولشە ويىكلەك او قادار چوق تائىرى يەدە مەمشىدەر. اهالى چالىشقا ان اولوب، كىندى حالىنە در. هەن دورلو سېياسى سەركىذىشت وانلىقىلار دن، او زاق ياشامالى شىعار ايدىنىشىدە. بىخە نهایت ويرمىز دن اول جوازىنە بۇلونان كىشىپياتلە مشھور اولان (تۈرفان) حقىنەدە بىر آز مەعلومات ويرمك اىستىرم. (تۈرفان حوايىسى) دىنلىن ئاك منحىط يىلدەن اىكىنچىسىنى تشكىل ايدىر. بۇنلار دن بىنخىسى فلسە طىينىدە اولو دە كىز دىنلىن (بىر لوط) وادىسى در. (تۈرفان

روحاده «فوروم» هەر آپسی

مشهور خراھلاردن:

مستور بولنان جوار اراضی دشی تشكیل المتشدز. بتون بواسنا آنک ایزلىرى، XIX نىجى عصر اېمچىدە اجرا اوالنان سخريات انلىيالىكە. و مترامك انقاھىڭ آلتىدىن دە اسىكى آبىدەلرلە ئاشن طبقەلر ئاظاھە چىقدىقىھە يواش يواش بولقى مەنكىن اولدى.

عن اصل فوروم، (قامييدوغلىو) تېسنىڭ انىكىدە رطوبتلى و بتساقق يىلى حاوى اولان و بازار محل ائمماھى ئايدىلش بولنان بى اوودان عبارت اىدى. بورادە خلق كىندى ايشلىرىنى مەذاكىرە ايدى و مەتكە قورىلۇر اىدى. بونك اطرافىنە دكان و مغازەلر، و بىلە ئايدىلە مەبد و بازىليقال موجود اىدى. فقط بتون بومىنى، عمومى بر انتظامە زغايىت قايفۇسى اولىقسزىن كلىشى كۈزىل اشالايدىلش اىدى. آز زمان صو كە میدان طارلاشدى و هەر طرف صىقىشىقىز بى حالە كەلدى. بى كون فورومك اطرافىنە بى چوق بازىليقلارلە يىدى سىكىز مەبدك ايزلىرى، سىناتۇنك وقتىلە اشغاللە ئايدىش اولدىنى سرای، برقاج يول ولاقل اوچ طاق ظفر كورولىكىدەدر. ئاماھى اهالى يە حصر ايدىلىسى لازم اولان اصل میدان ايسە مظفريت آبىدەلرلە، سىتونلار، هىكلەرلە طولىش اىدى. چۈنکە بى داھىل بورادە تصور و تىشىل ايدىللىكى بى شرف عدايدىرلەدە. بى سورتەم اوئرەتەم اوقدىر چوق آثار يېغىلىمش اولدى كە سىناتو اكتىيا هيكلەرلەن بى قابچىڭ قالىرىلىسىنى اسمايانك ضرورىتىدە قالش اىدى، حتى بعض سىتونلار بىمان بىلە تشكىل ايدىپوردى. چۈنکە بى سىتونلار، بى شرفە ايلە چۈرىلىش بولنىقلارى يېچۈن خاطرەسنى تېجىل اېتكىدە اولدەقلەر كىمسەلرلە ئاجفادى شىنىكىلرددە ومىسىمە حاضر بولۇنق اوزرە عادتا لوچى يە يېلىشىركى كىلوب بورادە اخذ مۇقۇم ايدىرلەدە.

واقعا شو مشهور میدان تصور ايدىلىكى قدر كىنىش و ظن اولنىدىنى قىدرە منظم و مطنطن دكىن ايدىسىدە كەلە داخلىنە يېغىلىمش. و كەرك اطرافىنە چۈرىلىش اولان آبىدەل، اوکا غىرب بى طرزىدە مەھىيىج بى منظرە بىخش ايدىپوردى. بى رايمە طولان، خلق، دشى شو منظرە بىلە بىنیع بى صورتە جانلانىپىرىمىش اولسە كەكىدر.

«فوروم» كە طوبرانى اوزرىندە يالكىز تارىخى بىلە جادەلەر جريان اېتىش اولىقلە، قىلىوب هوامك حياتىنە متعلق اوھەرق بورادە هەكۈن بى چوق و قىھەل دېنى جريان ايلەر اىدى.

بوراسى رومانك اك ايشلەك و غلبەلەق يىرى اىدى. عادى كونلاردىم شارلاتانلىرلە كەۋەزەلە تصادف اولىپور، فتوچات زمانلىرىنەدە اردوئىلرلە كىرىدەلەرلىكى صىناعتى ائرلىرى تقدىر و ئىماشا ايدىلىرى اىدى. فەلەقىچەر واقلەر جوار مېيدىلر قىدىم پۇنان شاه ائرلىرى ايلە تزىين

(فوروم = Forum) دىنلىجە انسان منظم و مطنطن، غايت كىنىش بىر ميدان، و ياخود (پوسەن) كە (دورىاسارىقى) داخلىنە و (قولدولورەن) ئىچىن بىر زۇوت تشكىكىن ايدىز. توركستانىدە كە (قىرغىز) كويلىلىرى، اوزۇن قوللىقى پاموقدىن يايلىمىش بى نوع خېرقا كېرلىز. حيوانلاردىن الده ايدىلەن (بىلە) لە روسيا يە كوندرىلوب صاتىلىدىنى ئىچىن، توركستان اهالىسىنى البىلەلىنى، داها زىادە پاموقدىن ياقىقدەدر. قىرغىزلىك قوللارنىڭ چادىرلار قورولماسى شو شىكادەدر: اولاتاحتا دىركەن دن، حيوانات وحشىيە قىسى شىكىنەدە بىرچىو، يايلىز، بونك يوقارى قىسىمندە باجا مقامىندا، بوش بىر بىر اقىلىز، يوچىچىۋەنلەك اوزرى قىلىن يايلىمىش چادىر بىزلىلە اورتىلىز. چادىرلار زىمىنى قىمىتدار خالىلارلە تەرىشىن ايدىلىرى، يىتىكىز جىسم میدان بۇندىن عبارتىدر. كىنارلار، چوق دفعە، يۇندىن اورولىش بىلە (خورج) لە ئىچىرىنىڭ ذخىرەلر قونلۇر. اوجاق مقامىندا اولان اورتادە كى چوقوردە (بىلە) تەرىكى ياقىلىز. زىنگىن چادىرلارنى، دىوارلى، ايشلىنىش سوسلە ئىشىدر.

قىرغىزلىك (ماندا) لىرى نقل واسطەسى اوچارق قوللارنىڭ چوق شايىن دقتىر. بى حيوانلار بورون دىلىكلىرىنى بىزحالقا كېرىلىز. بونلار بىلە ئادەتلىرىنىڭ دوشىدې كە (حيات) سىتونلارنى دە قارئىلە مىزە تىدىم اىدەجىكز. بورايدە درج ايدىلەن رسملە، توركستان چىنى يە كىدىن (نيويورق جغرافىيە طبىي موزەسىنىڭ اورتا آسيا هىئت سەرىيەتى) ايلە اوکا التىحاق ايدىن دېكىر هيئىلەر طرفىن آلتىش فو طوغىلەرن كېلىمىشىدر. تارىخ، آرایان و بولان قوللىرىنى، ماپىينك قارا كەلقلەرىنى دوغۇر و دالدىرىدې جغرافىيادە بىتون دېنىادە كەزىلەمش و كورولىمەش بىز يېراقمايمە چائىشىمور. بىزدە بى مەقۇمات آراسىندا توركىلە تارىخى حقىدە، توركىلە مىسکون دىارلار حقىدە بىلەكلىرى مىزى چوغالىتادىن كىرى دورمايام.

ظالم سونج

برنوع قاطپىر قوللارنىڭ كە ايلك بەارادە، كېيدىرى قاپايان، قارلىر اوزرىندە، يوچىلار بىلە خەدىشلى كورور. (ياق) لەدە بى داغلۇق از اضىدە بىلە طاشىمىقىدە قوللارنىڭ ايسەدە بونلار كە منشائى (پامىر) يايلاسى حوالىسى دە كىنارلار، بى حيوانلار

ايدىلىشىدر. بونكە بىر بىر بونلار (پامىر) كويلىلىرى ئىچىن بىر زۇوت تشكىكىن ايدىز. توركستانىدە كە (قىرغىز) كويلىلىرى، اوزۇن قوللىقى پاموقدىن يايلىمىش بى نوع خېرقا كېرلىز. حيوانلاردىن الده ايدىلەن (بىلە) لە روسيا يە كوندرىلوب صاتىلىدىنى ئىچىن، توركستان اهالىسىنى البىلەلىنى، داها زىادە پاموقدىن ياقىقدەدر. قىرغىزلىك قوللارنىڭ چادىرلار قورولماسى شو شىكادەدر: اولاتاحتا دىركەن دن، حيوانات وحشىيە قىسى شىكىنەدە بىرچىو، يايلىز، بونك يوقارى قىسىمندە باجا مقامىندا، بوش بىر بىر اقىلىز، يوچىچىۋەنلەك اوزرى قىلىن يايلىمىش چادىر بىزلىلە اورتىلىز. چادىرلار زىمىنى قىمىتدار خالىلارلە تەرىشىن ايدىلىرى، يىتىكىز جىسم میدان بۇندىن عبارتىدر. كىنارلار، چوق دفعە، يۇندىن اورولىش بىلە (خورج) لە ئىچىرىنىڭ ذخىرەلر قونلۇر. اوجاق مقامىندا اولان اورتادە كى چوقوردە (بىلە) تەرىكى ياقىلىز. زىنگىن چادىرلارنى، دىوارلى، ايشلىنىش سوسلە ئىشىدر.

قىرغىزلىك (ماندا) لىرى نقل واسطەسى اوچارق قوللارنىڭ چوق شايىن دقتىر. بى حيوانلار بورون دىلىكلىرىنى بىزحالقا كېرىلىز. بونلار بىلە ئادەتلىرىنىڭ دوشىدې كە (حيات) سىتونلارنى دە قارئىلە مىزە تىدىم اىدەجىكز. بورايدە درج ايدىلەن رسملە، توركستان چىنى يە كىدىن (نيويورق جغرافىيە طبىي موزەسىنىڭ اورتا آسيا هىئت سەرىيەتى) ايلە اوکا التىحاق ايدىن دېكىر هيئىلەر طرفىن آلتىش فو طوغىلەرن كېلىمىشىدر. تارىخ، آرایان و بولان قوللىرىنى، ماپىينك قارا كەلقلەرىنى دوغۇر و دالدىرىدې جغرافىيادە بىتون دېنىادە كەزىلەمش و كورولىمەش بىز يېراقمايمە چائىشىمور. بىزدە بى مەقۇمات آراسىندا توركىلە تارىخى حقىدە، توركىلە مىسکون دىارلار حقىدە بىلەكلىرى مىزى چوغالىتادىن كىرى دورمايام.

خارق العادە بى سرعەتە مالكىدر، توركستانىدە قوللارنىڭ دە كېرىمنلەر طاشىدىن وصو قوتىلە تىرىكى كە ئادەتلىرى، صولىر، دەكىرىمنىڭ آلتىدە كى دار بى دىلىكىدىن، شەدتە آقار، بودلىك ئارشىسىندا آلت طرفى چىخ شىكىنە يۇنىتىلىمش طاشىدىن بى ستۇن واردەر. بى چىرخلىر صولارك